

Názor dítěte před soudem a jeho hodnocení v opatrovnickém řízení

JUDr. Ondřej Mikula, OS Ostrava

5.11. 2018

Úvod

- Na participační práva dětí, je v posledních letech kladen stále **větší důraz**.
- Cílem je, aby dítě nebylo vnímáno jen jako **pasivní objekt ochrany**, nýbrž jako **aktivní subjekt**, uplatňující svá práva.

UNICEF

UNICEF (Dětský fond OSN) vymezuje participační práva dětí jako ***právo vyjádřit svobodně své názory a mít slovo ve všech věcech, které se týkají jejich sociálního, ekonomického, náboženského, kulturního a politického života.*** Zahrnují ***právo vyjádřit názory a být slyšeno, právo být informováno a svobodu sdružování.***

Úprava participačních práv

- Participační práva dětí vychází primárně z Úmluvy o právech dítěte, publikované ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991.
- Participační práva vycházejí zejména z článku 12 Úmluvy bodu 1 a 2, dle kterého *státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo a nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.*

Úprava participačních práv

Právní úprava participačních práv dětí je upravena a garantována:

- jak **právem hmotným** (občanský zákoník, zákon o sociálně-právní ochraně dětí),
- tak **právem procesním** (občanský soudní řád, zákon o zvláštních řízeních soudních, správní řád).

Právní úprava participačních práv dítěte v OZ

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dale také jen “občanský zákoník”), upravuje participační práva dětí v ustanovení **§ 875 odst. 2 a to ve vztahu k rodičům a § 867 ve vztahu ke státním orgánům**. Dle ustanovení § 875 odst. 2 občanského zákoníku *před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, sdělí rodiče dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit; to neplatí, není-li dítě schopno vytvořit si vlastní názor nebo není schopno tento názor rodičům sdělit. Názoru dítěte rodiče věnují patřičnou pozornost a berou názor dítěte při rozhodování v úvahu*. Dle § 867 odst. 1 občanského zákoníku *před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit*. Dle odst. 2 uvedeného ustanovení, *není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost*.

Právní úprava participačních práv dítěte v o.s.ř. a z.ř.s.

- Dle § 100 odst. 3 o.s.ř. v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl **zjištěn jeho názor** ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí **výslechem dítěte**. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho **zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí**. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor; přítomnost důvěrníka dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účast u výslechu dítě požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností mařen účel výslechu. **K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.**
- Dle § 20 odst. 4 z.ř.s. v řízení, jehož účastníkem je nezletilý, který je schopen pochopit situaci, soud postupuje tak, aby **nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován** o možných důsledcích vyhovění svému názoru i důsledcích soudního rozhodnutí. **Obdobnou povinnost vůči nezletilému má i jeho zákonný zástupce nebo opatrovník.**

Judikatura Ústavního soudu

Rozhodnutí ÚS ze dne 14.7. 2009, sp. zn. IV. ÚS 155/08

- *Právo dítěte být slyšeno v každém řízení, v němž se rozhoduje o jeho záležitostech, poskytuje dítěti možnost, aby mohlo v řízení projevit své stanovisko k otázkám, jenž se ho bezprostředně dotýkají, a to buď přímo, nebo prostřednictvím svého zástupce, případně prostřednictvím příslušného orgánu. I když jde o nepopiratelné právo dítěte svobodně vyjádřit svůj názor ve všech věcech, které se ho dotýkají, a umožňuje mu (byť jen do určité míry) vyrovnat nerovné postavení ve vztahu k rodičům, nelze přehlédnout, že konečné hodnocení (posouzení) zájmů nezletilého dítěte přísluší v projednávané věci obecnému soudu, v jehož dispozici je i oprávnění k případným korekturám představ a názorů dítěte o tom, co je pro něj v konkrétní věci vhodné, případné, respektive obecně prospěšné, a co nikoli, a proto k názoru nezletilého soud přihlíží právě s ohledem na jeho věk, rozumovou a citovou vyspělost“.*
- **Judikatura ESLP – Havelka a ostatní proti ČR** (ESLP kritizoval, že nebylo zjišťováno stanovisko 11, 12 a 13 letých dětí.

Obsah participačních práv

Participační práva dětí zahrnují:

- A) právo dítěte být informováno,*
- B) právo vyjádřit svůj názor a své přání,*
- C) právo svým názorem ovlivnit rozhodnutí,*
- D) právo svým názorem zcela určit rozhodnutí.*

Schopnost dítěte formulovat své názory

- **Schopnost formulovat své názory vzhledem k věku dítěte, jeho vývoji a rozumové vyspělosti je stěžejním předpokladem pro vyjádření dítěte v dané věci.**
- Zákon stanoví vyvratitelnou domněnku, že dítě, které dovršilo dvanácti let věku, mělo by být schopno udělat si vlastní názor po náležitém a věku dítěti odpovídajícím poučení o opatrovnickém řízení a tento názor sdělit. U dítěte mladšího dvanácti let by soud měl postupovat v **každém jednotlivém případě individuálně a vyhodnotit, zda je i takové mladší dítě schopno pochopit okolnosti řízení a zda je schopno formulovat své stanovisko.** Není-li dítě schopno vytvořit si a sdělit svůj názor, jelikož není dostatečně zralé, vyslechně soud **osobu, která je schopna hájit zájmy a práva nezletilého dítěte.**

Participační práva bez ohledu na věk

*Participační práva dítěte náleží dítěti **bez ohledu na věk** – Evropská úmluva o výkonu práv dětí (předpis č. 54/2001 Sb.) nestanoví žádnou věkovou hranici pro slyšení dítěte. Korektivem pro zapojení dítěte do rozhodovacího procesu je pouze „dostatečná schopnost chápat situaci“ a „nejlepší zájem dítěte“, nikoli věková hranice.*

Vedení rozhovoru

Při vedení rozhovoru s nezletilým dítětem je potřeba zohledňovat **nejen věk dítěte, nýbrž i jeho vývojové schopnosti**, které jsou ryze individuální u každého dítěte, přičemž těmto okolnostem je třeba přizpůsobit:

- vedení rozhovoru,
- prostředí ve kterém je rozhovor realizován, i
- samotné načasování.

Úvodní část rozhovoru

Rozhovor by měl začít představením vyslychajícího. V rámci rozhovoru sdělím nezletilému své jméno a příjmení, uvedu, že pracuji jako soudce a představím svou roli v rámci opatrovnického řízení. Seznámím dítě obecně s důvodem setkání, ujistím se, zda dítě důvody setkání chápe, sdělím mu, že v obecné rovině budou rodiče seznámeni s tím, co dítě sdělí. Poučím dítě, že se může zeptat na vše, co ho zajímá v souvislosti se setkáním a že soud rozhodne nikoliv tak, jak si dítě přeje, ale tak, aby při vyhodnocení všech okolností bylo dané rozhodnutí pro dítě nejlepší, v jeho nejlepším zájmu.

Úvodní část rozhovoru

Na úvod zjišťuji základní, neutrální informace, které mají za úkol uvolnit atmosféru i případnou tenzi na straně dítěte, např. se ptám, jakou školu dítě navštěvuje, jaké předměty se mu ve škole líbí, jaké má dítě koníčky, co má dítě rádo, zeptám se na kamarády apod.

Hlavní část rozhovoru

Poučím dítě, že pokud by neporozumělo kladené otázce, nechť na to upozorní, ujišťuji se, že dítě otázkám rozumí, že rozumí pojmy, které jsou používány, snažím se klást otázky způsobem, aby jazyk byl přiměřený věku a vývojové úrovni dítěte. Zásadní je, aby dítěti nebyly pokládány sugestivní otázky, aby informace pocházely od nezletilého dítěte a ne od tazatele. Dítě musí mít dostatečný čas na promyšlení odpovědi, dítě nepřerušujeme, nadměrně nezatěžujeme, nenutíme k odpovědi a nepodsouváme mu odpovědi. Pokud potřebujeme detailnější odpovědi, požádáme dítě, aby nám to řeklo podrobněji, abychom tomu mohli lépe porozumět. Při rozhovoru nesmíme dopustit, aby se dítě cítilo provinile, je třeba zachovávat jeho důstojnost.

Závěr rozhovoru

Dítěti poděkuji za účast na rozhovoru a vysvětlím mu, co bude následovat. Neslibuji dítěti, jakým způsobem rozhodnu. Sdělím mu, že v případě zájmu, mne může např. prostřednictvím OSPOD, tedy opatrovníka, kontaktovat, sdělit mi co považuje za podstatné.

Prostředí pro vedení rozhovoru

Rozhovor s dětmi probíhá v rámci našich opatrovnických řízení za účasti opatrovníka zpravidla v:

- kanceláři soudce (menší děti) nebo
- jednací síni při jednání (starší děti).

Načasování rozhovoru

- Důležitým faktorem při zjišťování názoru nezletilého dítěte je rovněž otázka načasování rozhovoru. V některých případech může být dítě konfrontováno některým z rodičů či dokonce ovlivňováno či manipulováno, tak aby rodič „získal“ dítě na svou stranu a dosáhl „úspěchu“ v opatrovnickém řízení. Vyplývá-li např. z opatrovnického spisu, znaleckého posudku, zprávy školních či předškolních zařízení, zprávy opatrovníka nebo skutkových tvrzení účastníků, že dítě podléhá ovlivňování jednoho z rodičů, je třeba vzít tuto skutečnost vážně a v kladném případě realizovat zjišťování názoru pokud možno v době a termínu, kdy dítě není pod vlivem ovlivňujícího rodiče. Stěží lze dosáhnout toho, že dítě vzejde před kontaktem se soudcem z neutrálního prostředí a jeho stanovisko bude maximálně objektivní a oproštěno od vlivu rodičů, významnější ovlivňování dítěte ze strany rodiče však lze eliminovat tím, že zjišťování stanoviska naplánujeme na dobu, kdy dítě je v péči toho z rodičů, který dítě pokud možno neovlivňuje či s dítětem nemanipuluje.
- Popřípadě je možné dítě vyslechnout např. ve škole, kdy rodiče o výsledku dítěte nejsou dopředu informováni, čímž k případnému ovlivňování dítěte ze strany rodičů bezprostředně nedojde. Rodiči jsou informováni o výsledku po jeho realizaci. Je otázkou, zda případný výslech dítěte ve škole, která představuje „přístav bezpečí“ je vhodný, neboť dítě je vytrženo z výuky, čelí dotazům spolužáků a může být stigmatizováno. Záleží na okolnostech případu, věku dítěte apod.

Výslech dítěte vs. zjišťování názoru

Z hlediska procesního je třeba odlišit výslech dítěte jako důkazní prostředek, kterým soud prokazuje skutková tvrzení účastníků (§ 125 a 126 o.s.ř.) a výslech nezletilého, jehož cílem je zjistit jeho názor, stanovisko v dané věci (§ 100 odst. 3 o.s.ř.).

Hodnocení

Předpokladem úspěšně zvládnutého rozhovoru s nezletilým dítětem, není jen samotné vedení rozhovoru, ale i náležité vytěžení potřebných informací a správná interpretace. **Ne každé přání nezletilého dítěte je zároveň v souladu s jeho nejlepšími zájmy.** Důležité je rovněž zhodnocení, zda je dítě schopno racionálně zdůvodnit své přání či stanovisko. Zjišťování názoru nezletilého dítěte je v opatrovnickém řízení jeho podstatnou součástí. **Účastnický výslech nezletilého není rozhodujícím, nýbrž jedním z mnoha důkazů** (vedle listin, vyjádření účastníků, výslechu svědků, znaleckých posudků, zpráv opatrovníka apod.), které se hodnotí komplexně ve svých jednotlivostech a společně. Navzdory uvedenému je třeba zjišťování názoru nezletilého věnovat patřičnou pozornost a dítě v rámci rozhovoru patřičně vytěžit a jeho sdělení správně interpretovat. Není-li vyhověno názoru či přání nezletilého dítěte, musí být postup soudu či rozhodnutí ve věci dítěte odůvodněno ve vazbě na zásadu nejlepšího zájmu dítěte.

Zjišťování názoru jako klíčový nástroj

Zjišťování názoru nezletilého dítěte je **klíčovým nástrojem v rámci sociálně právní ochrany dětí**. Byť se na první pohled může jevit jako část řízení, která není složitá a komplikovaná, opak je pravdou. Rozhovor s dítětem se v mnoha aspektech liší od rozhovoru s dospělým člověkem. Ideální je, zjišťuje-li názor nezletilého osoba, která je k tomu proškolená, má alespoň elementární znalosti z vývojové psychologie a bohaté zkušenosti v kontaktu s dětmi. Samotné vedení rozhovoru s nezletilým dítětem však nestačí, je důležité, aby soudce byl schopen výsledky rozhovoru s dítětem řádně interpretovat.

Participační práva vs. nejlepší zájem dítěte

Sledujeme-li v opatrovnickém řízení nejlepší zájem dítěte, pak tímto nejlepším zájmem by mělo být dosaženo **blaha dítěte**. Při rozhodování o nezletilých dětech, **musí soud vzít participační práva dítěte do úvahy a posoudit je ve vztahu k zásadě nejlepšího zájmu dítěte**. Úprava participačních práv obsažená v hmotněprávních i procesních předpisech vychází z Úmluvy o právech dítěte a zajišťuje aktivní účast nezletilých dětí na řízení, tak aby z pohledu dětí nemohlo být jednáno „o nás bez nás“.

Zkreslení výstupů z rozhovoru

Závěrem je třeba konstatovat, že zjišťování názoru nezletilého je v opatrovnickém řízení nelehký nástroj, který může být podceňován, v důsledku čehož může dojít ke **zkreslení výstupů** z rozhovoru s nezletilým dítětem. Zkreslení může mít příčinu v mnoha skutečnostech, např. v:

- nedostatečné zkušenosti soudce se zjišťováním stanoviska nezletilých dětí (např. kladení sugestivních otázek, nedostatečná empatie),
- nedostatečném školení soudce stran vedení rozhovoru s nezletilým dítětem,
- manipulaci soudce s dítětem apod.

Informování nezletilého o výsledku řízení

Důležité je zmínit i otázku **informování nezletilého dítěte o výsledku opatrovnického řízení**, tj. zdůvodnění proč soud rozhodl takovým či onakým způsobem a proč je toto rozhodnutí z pohledu soudu v nejlepším zájmu nezletilého. Informování je možné zpravidla ze strany:

- soudu,
- opatrovníka, který hájí zájmy nezletilého dítěte,
- rodičů (zákonných zástupců).

Nález Ústavního soudu ze dne 8.10. 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18

Právo dítěte být slyšeno v řízení, které se jej týká, zaručené čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, se neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost, dítě nemůže být vnímáno jen jako zdroj informací. Naopak zahrnuje další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení, včetně toho, jak nakonec bylo rozhodnuto v jeho záležitosti a jak byl zohledněn jeho názor, pokud jej dítě vyjádřilo. Za dodržení tohoto práva přitom **odpovídá soud**. Pokud je dítě způsobilé k tomu, aby v řízení bylo vyslechnuto přímo soudem, a neodporuje to ani jeho nejlepšímu zájmu, pak by to měl být také přímo soud, kdo dítěti své rozhodnutí přístupnou formou vysvětlí. Takové informování dítěte přímo soudem jako nestrannou a neutrální autoritou je zcela zásadní tam, kde rodiče dítěte či jiné osoby mu blízké vystupují v soudním řízení proti sobě, a proto poté ani nemusí být schopni dítě nezkresleně informovat o průběhu a výsledku řízení.

Zvýšené požadavky a odpovědnost dítěte

Participační práva dítěte nepředstavují pouze benefit poskytnutý nezletilému dítěti nýbrž sebou přinášejí i zvýšené požadavky na nezletilé dítě a odpovědnost za jejich naplnění.

Přehled literatury a zdrojů

- **Přehled literatury a zdrojů**

- Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Rodinné právo. 2 vydání. Praha: C. H. Beck, 2017.
- Ptáček, R., Pemová, T. Vedení rozhovoru s dětmi v kontextu sociálně.právní ochrany dětí, Právo a rodina, 6/2014.
- Radvanová, S. a kol. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1 vydání. Praha : C. H. Beck, 2015.
- Šabatová Anna a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Rodina a dítě II. Kancelář veřejného ochránce práv, 2017.
- Šínová, R., Westphalová, L., Králíčková, Z a kolektiv: Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016.
- Šínová, R. a kol. Řízení ve věcech rodiněprávních v České republice, Slovenské republice a Německa a jejich aktuální problémy. Praha: Leges, 2010.
- Šínová, R., Westpalová, L., Králíčková, Z. a kolektiv: Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016.

- **Seznam judikatury**

- nález Ústavního soudu ze dne 8.10. 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18
- rozhodnutí ÚS ze dne 14.7. 2009, sp. zn. IV. ÚS 155/08

- **Elektronické zdroje**

- https://www.unicef.org/crc/index_30177.html

Konec

Děkuji za pozornost.